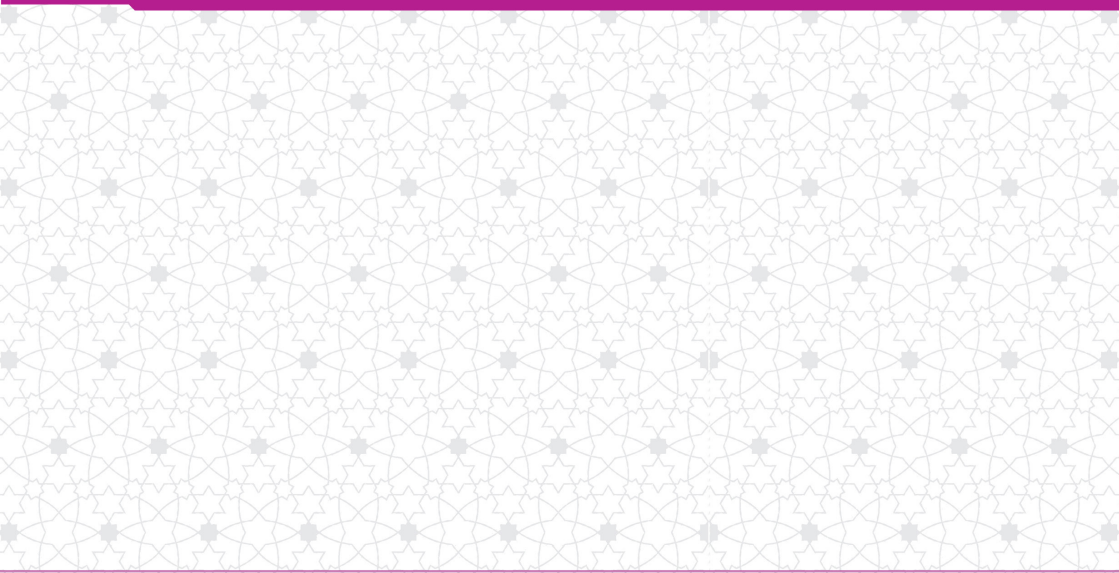

اظهار نظر کارشناسی درباره:
«لایحه عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در
سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی»

لله الحمد لله الرحمن الرحيم

شماره مسلسل: ۲۰۵۵۱

کدموضوعی: ۲۷۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

شماره ثبت: ۱۸۴

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۱۲/۲۵

عنوان گزارش:

اظهارنظر کارشناسی درباره:

«لایحه عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی»

نوع گزارش: طرح / لایحه ■، نظارتی □، راهبردی □

نام دفتر:

مطالعات فرهنگ و آموزش (گروه زنان و خانواده)

تهیه و تدوین:

ریحانه رحمانی پور

اظهارنظرکنندگان:

محمد آدمی ابرقویی، علی صابری دمنه (دفتر مطالعات حقوقی)، احسان فلاحي (دفتر مطالعات سیاسی)

ناظر علمی:

موسی بیات

طراح گرافیک:

سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:

زهره عطاردی

واژه‌های کلیدی:

۱. سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی

۲. سازمان همکاری اسلامی

۳. دیپلماسی حوزه زنان و خانواده

تاریخ شروع مطالعه

۱۴۰۳/۱۰/۱

دفتر مطالعات آموزش و فرهنگ

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه و بیان مسئله.....	۹
۲. تاریخچه «سازمان همکاری اسلامی» با محوریت زنان و خانواده.....	۱۲
۳. اقدامات و برنامه‌های سازمان همکاری اسلامی در حوزه زنان و خانواده.....	۱۵
۱-۳. کنفرانس‌های وزرای سازمان همکاری اسلامی در خصوص زنان.....	۱۵
۲-۳. تشکیل سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی.....	۱۶
۳-۳. کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر سازمان همکاری اسلامی.....	۱۶
۴-۳. دبیرخانه سازمان همکاری اسلامی.....	۱۷
۴. ملاحظات عضویت و فعالیت در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی.....	۱۷
۵. جمع‌بندی.....	۲۲
منابع و مأخذ.....	۲۳

اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی»

چکیده

لایحه «عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی» در تاریخ ۱۴۰۱/۱۲/۱ به شماره ثبت ۸۶۸ در دوره یازدهم مجلس شورای اسلامی اعلام وصول شده، اما با توجه به اتمام دوره مجلس یازدهم و عدم بررسی آن، لایحه مذکور مجدداً از سوی دولت چهاردهم به مجلس شورای اسلامی ارسال و با شماره ثبت ۱۸۴ در تاریخ ۱۴۰۳/۷/۱۷ در دستور بررسی و اعلام نظر مجلس شورای اسلامی قرار گرفت. مطابق این لایحه «به دولت اجازه داده می‌شود در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی به شرح اساسنامه پیوست عضویت یابد و نسبت به پرداخت حق عضویت مربوط اقدام کند؛ مشروط بر آنکه در هر مورد و هر زمان، تصمیمات این سازمان در تعارض با قوانین داخلی باشد و یا قرار گیرد، از طرف دولت جمهوری اسلامی ایران لازم‌الرعایه نباشد. تعیین و تغییر دستگاه اجرایی طرف عضویت بر عهده دولت است».

بررسی تاریخچه سازمان مورد نظر، عملکرد آن و ضرورت عضویت در این سازمان از حیث تقویت نقش ایران در گسترش گفتمان اسلامی در جهان نشان می‌دهد عضویت در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی در کنار چالش‌های فعلی و عملکرد سازمان مورد نظر مطلوبیت‌هایی از جمله ظرفیت نهادی قدرتمند، فرصت کنشگری فعال در عرصه جهانی، تقویت سیاست خارجی، اصلاح تصویر منفی ایران به عنوان ناقض حقوق زنان، اصلاح رویکردهای سازمان مذکور در حوزه زنان و تبیین و تبلیغ جهانی آن دارد. لذا لایحه پیشنهادی مورد تأیید است.

مسئله اصلی

بررسی محتوای اسناد بین‌المللی حقوق بشری که در حوزه زنان بوده است، از جمله کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، برنامه عمل نایروبی، پکن، اعلامیه توسعه هزاره، دگرگونی جهان ما: دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار و... و سازوکارهای اجرایی برای این اسناد از جمله کمیسیون حقوق بشر سابق (شورای حقوق بشر)، نشان‌دهنده ظاهر برابری خواهانه در تعارضات جنسیتی بوده که این موضوع از دو وجه محل اشکال است. اشکال اول، به محوریت برابری جنسیتی و عدم توجه به تمایزهای دو جنس در نظام حقوق و تکالیف مربوط بوده که از ظاهر اسناد و برنامه‌های اجرایی بین‌المللی استنباط می‌شود. اشکال دوم، مبتنی بر بررسی خط سیر تحولات جامعه غرب و بهره‌مندی نظام سرمایه‌داری از تضاد جنسیتی موجود در راستای منافع خود با تکیه بر شعار آزادی است. لذا وجود نهادی پر قدرت در راستای تبیین درست جایگاه زن از منظر مکتب فکری اسلام که مبتنی بر نظام آفرینش اسلام است، ضروری می‌نماید. در واقع یکی از خلأهای جدی در حوزه زنان و خانواده، ضعف فعالیت در عرصه بین‌المللی و رسانه‌ای در راستای ارائه الگوی زن مسلمان است. لذا، باید برنامه‌ریزی دقیقی در راستای پاسخ به همه‌های صورت گرفته علیه جمهوری اسلامی ایران در مجامع بین‌المللی انجام گرفته و علاوه بر آن، فعالانه الگوی زن مسلمان و شاخص‌های آن را معرفی کرد. البته این موضوع در تبصره «۲» بند «ب» ماده (۸۰) [قانون برنامه هفتم پیشرفت](#) مورد توجه و تأکید قرار گرفته و به‌عنوان یکی از تکالیف وزارت امور خارجه که باید در همکاری با معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی محقق شود، مطرح شده است.

نقاط قوت و ضعف لایحه

از این حیث، سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی ظرفیت مناسبی جهت تبیین و گفتمان‌سازی در خصوص نگاه اسلام به زن و نقش وی در خانواده است. علاوه بر آن، حضور فعال

در این سازمان فرصت خوبی جهت ارائه تصویری واضح از پیشرفت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی در عرصه‌های مختلف، تبیین آسیب‌های نظام فکری غرب بر زنان و نهاد خانواده و ارائه الگو برای دیگر کشورهاست. به عبارتی می‌توان گفت؛ عضویت در این سازمان مطلوبیت‌هایی برای ایران به همراه خواهد داشت.

البته باید به چالش‌های حضور در این سازمان نیز توجه داشت؛ چراکه اهداف مورد نظر در شرایط کنشگری فعال به دست خواهد آمد و حضور کم‌رنگ در این نهاد با توجه به سابقه عملکردی آن و ابتدای مصوبات آن بر اسناد حقوق بشری بین‌المللی فشار جامعه جهانی با رویکرد اسلامی را بر جامعه ایران افزایش خواهد داد و اشتراک در مبانی گفتمانی دینی قدرت این فشار را دوچندان خواهد کرد. علاوه بر این، تعدادی از کشورهای سازمان همکاری اسلامی با هنجارهای حاکم بر حقوق زنان در نهادهای بین‌المللی و غربی از جمله سازمان ملل متحد همراهی دارند.

گفتنی است؛ عضویت مشروط در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی فرصت خوبی برای جمهوری اسلامی ایران در عرصه بین‌المللی فراهم می‌کند و پیشنهاد این لایحه مورد تأیید است.

پیشنهاد‌های مرکز پژوهش‌ها

اگرچه کلیات لایحه پیشنهادی مورد تأیید است، اما نکات ذیل در راستای اصلاح ماده واحده پیشنهاد می‌شود:

- اصلاح ماده واحده به گونه‌ای که پس از عبارت «این سازمان»، عبارت «و سازمان همکاری اسلامی در حوزه کاری این سازمان» اضافه شود. چراکه به استناد ماده (۳) اساسنامه، نه تنها خود سازمان توسعه زنان به اتخاذ تصمیم می‌پردازد، بلکه موظف به اجرای قطعنامه‌ها و توصیه‌نامه‌های سازمان همکاری اسلامی در حوزه‌های کاری خود است.
- اصلاح ماده (۱۲) اساسنامه مذکور به گونه‌ای که در بند «۱» از واژه «تصویب» یا «قبول» به عنوان معادل فارسی «Adopted» استفاده شده و در بند «۲» نیز در معادل سازی واژه «General Secretariat» از یک اصطلاح استفاده شود.

■ با توجه به اینکه به استناد اصول (۷۷) و (۱۲۵) قانون اساسی، کلیه عهدنامه، مقاوله نامه‌ها، قراردادها و موافقت نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد، اصلاحیه آنها نیز باید این فرایند داخلی (تصویب مجلس شورای اسلامی) را طی کند. لذا لازم است تبصره‌ای در خصوص لزوم طی مراحل قانونی داخلی برای لازم الاجرا شدن اصلاحات، ذیل ماده واحده اضافه شود.

۱. مقدمه و بیان مسئله

لایحه «عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی» در تاریخ ۱/۱۲/۱۴۰۱ به شماره ثبت ۸۶۸ در دوره یازدهم مجلس شورای اسلامی اعلام وصول شده، اما با توجه به اتمام دوره مجلس یازدهم و عدم بررسی لایحه مذکور، مجدداً در تاریخ ۶/۲۸/۱۴۰۳ به تصویب هیئت وزیران رسیده و از سوی دولت چهاردهم به مجلس ارسال و با شماره ثبت ۱۸۴ در تاریخ ۳/۷/۱۴۰۳ در دستور بررسی و اعلام نظر مجلس شورای اسلامی قرار گرفت:

ماده واحده - به دولت اجازه داده می‌شود در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی به شرح اساسنامه پیوست عضویت یابد و نسبت به پرداخت حق عضویت مربوط اقدام کند، مشروط بر آنکه در هر مورد و هر زمان، تصمیمات این سازمان در تعارض با قوانین داخلی باشد و یا قرار گیرد، از طرف دولت جمهوری اسلامی ایران لازم‌الرعایه نباشد. تعیین و تغییر دستگاه اجرایی طرف عضویت برعهده دولت است.

موضوع محوری ماده واحده فوق عضویت ایران در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی است. لذا عضویت در سازمان‌های بین‌المللی و به‌طور خاص سازمان مورد نظر لایحه و مسائل حوزه زنان دورکن اصلی لایحه بوده که نیاز به بررسی دارد. بعد از جنگ جهانی دوم مجموعه‌ای از اسناد بین‌المللی حقوق بشری که در حوزه زنان

بوده است، از جمله کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، برنامه عمل نایروبی، یکن، اعلامیه توسعه هزاره، دگرگونی جهان ما: دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار و ... و سازوکارهای اجرایی برای این اسناد از جمله کمیسیون حقوق بشر سابق (شورای حقوق بشر)، کمیسیون مقام زن، کمیته حقوق بشر میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، گزارشگر ویژه ذیل شورای حقوق بشر ذیل سازمان ملل متحد که یکی از موضوعات تحت بررسی آن، زنان است و دیگر نهادهای ناظر ایجاد شده و حتی ساختارهایی در نهادهای منطقه‌ای از جمله در اتحادیه اروپا و اتحادیه آفریقایی و آسیا تأسیس شده است [۱]. لذا می‌توان گفت توجه به مسائل حوزه زنان ذیل نهادهای حقوق بشری و جامعه بین‌الملل از جمله تحولات نوین حقوقی و اجتماعی است [۲] که در جوامع اسلامی نیز اثرگذار بوده و نه تنها بافت اجتماعی و فرهنگی جوامع اسلامی را تحت تأثیر خود قرار داده، بلکه بر عرصه‌های دیگر از قبیل نظام حقوقی و ساختارهای سازمانی نیز اثرگذار بوده و منجر به نهادسازی، وضع قوانین حمایتی در این حوزه و اصلاح قوانین دیگر حوزه‌ها با رویکرد رفع تبعیض جنسیتی شده است. اما نکته مهم و حائز اهمیت در رصد و فهم تحولات مذکور و نظارت بر آنها رویکرد و سویه‌های این تحولات و بررسی ابتدای اسلامی و انطباق آن بر هویت ملی و مذهبی جامعه ماست.

یکی از سندهای بین‌المللی سند ۲۰۳۰ است که ذیل اهداف فرهنگی و اجتماعی آن با محور قرار دادن تفسیرهای لیبرالی از «تساوی جنسیتی»، اجرای آن را در جهان پیگیری می‌کند. در نتیجه سند عملاً با نام توسعه و مقابله با فقر و توسعه نیافتگی، به بسط ارزش‌های لیبرال در حوزه اجتماعی و فرهنگی اقدام خواهد کرد. در واقع برابری زن و مرد در این سند به تشابه و شبیه بودن زن و مرد تفسیر شده و از همین دیدگاه نیز ارزش‌های لیبرالی و نظام حقوقی مبتنی بر آن هدف سند در نظر گرفته شده است. بارزترین نمونه این مسئله آموزش جنسی به اسم افزایش آگاهی‌های جنسی جهت مراقبت جنسی در میان نوجوانان و دانش‌آموزان است که در واقع و در عمل ترویج روابط آزاد است که براساس ارزش‌های لیبرال در جوامع مختلف تبلیغ می‌شود [۳].

این در حالی است که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در جمع اقشار بانوان در دی ماه ۱۴۰۱ در خصوص این موضوع فرمودند:

«... اسلام در ارزش گذاری انسانی و اسلامی، «انسان» را مورد نظر دارد؛ زن و مرد هیچ خصوصیتی ندارند، هیچ تفاوتی ندارند؛ تساوی زن و مرد در زمینه ارزش های انسانی و اسلامی جزو مسلمات اسلام است؛ در این هیچ تردیدی نیست... البته وظایف متقابل زن و مرد نسبت به یکدیگر مختلفند، اما تعادل وجود دارد... در نگاه به مسئولیت پذیری ها، اینجا تکیه بر ویژگی های طبیعی زن و مرد است. یک تفاوت هایی بین زن و مرد، یعنی طبیعت زنانه و طبیعت مردانه وجود دارد. هم در جسم، هم در روح و در مسائل معنوی، یک تفاوت هایی وجود دارد؛ مسئولیت ها متناسب با آن تفاوت هاست. این تفاوت ها تأثیر دارد در نوع مسئولیت هایی که متوجه به زن یا مرد است... این نگاه اسلام است نسبت به زن و نسبت به مرد در عرصه های مختلفی که من عرض کردم. خب این، هم یک نگاه مترقی است، هم عادلانه است: زن در جای برجسته خود، مرد هم در جای برجسته خود، و هر دو برخوردار از امتیازات قانونی، فکری، نظری و عملی؛ برخلاف نظام ارزش گذاری و سرمایه داری غرب...».

لذا فهم تعارض های گفتمانی این چنینی، تبیین و تبلیغ آنها به ایجاد بسترهای ساختاری در عرصه بین المللی نیاز دارد و بررسی ظرفیت سازمان همکاری اسلامی در راستای تحقق این هدف در اولویت قرار می گیرد.

درواقع نکته اساسی این است که جمهوری اسلامی ایران نه تنها باید گفتمان سازی و تبیین چارچوب نظریه انقلاب اسلامی در موضوع زنان و خانواده را در دستور کار خود قرار دهد؛ بلکه باید زیرساخت های لازم برای تحقق این امر را مهیا سازد و یکی از مهم ترین زیرساخت های قابل پیگیری، بهره مندی از ساختارها و سازوکارهای بین المللی است. همچنین، استفاده از قدرت ساختار می تواند به پیشبرد هدف کلان و بلندمدت ترویج گفتمان انقلاب اسلامی در موضوع زنان کمک کند. به خصوص که گفتمان معارض غربی که زن در آن به عنوان ابزار نظام سرمایه داری مورد استفاده قرار می گیرد، از امکان های

ساختاری همچون کمیسیون مقام زن که ذیل کمیسیون فرهنگی و اجتماعی سازمان ملل تشکیل شده است بهره می‌برد و ساز و کارهای دیگری همچون گزارشگر ویژه که به دنبال بررسی وضعیت کشورها در شاخص‌های تعریف شده سازمان ملل در خصوص زنان (بر مبنای گفتمان غربی) نیز در این راستا تعریف شده و حتی حضور ایران با رویکرد متفاوت از گفتمان غربی در خصوص زن در این مجامع قابل پذیرش نیست؛ به گونه‌ای که در سال ۱۴۰۱ کمیسیون مذکور در نشست ویژه خود رأی به حذف عضویت ایران از این کمیسیون داد. البته نماینده ایران امکان شرکت در نشست‌های این کمیسیون را دارد، اما حق رأی از آن گرفته شده است. گفتنی است؛ غالب کشورهایی که موافق خروج ایران از این کمیسیون بوده‌اند، جزء کشورهای توسعه‌یافته به حساب می‌آیند که گفتمان لیبرالی در نظام‌های آنها حکمفرماست.

درواقع اهمیت بهره‌مندی از ظرفیت ساز و کارهای رسمی با این تصمیم بین‌المللی خود را نشان می‌دهد. لذا، در بررسی لایحه مذکور علاوه بر تبیین ضرورت موضوع باید به بررسی ظرفیت ساختاری در دستیابی به اهداف مورد نظر پرداخت. از این حیث، تاریخچه «سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی» و ملاحظات عضویت و فعالیت در آن مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. تاریخچه «سازمان همکاری اسلامی» با محوریت زنان و خانواده

سازمان همکاری اسلامی با ۵۷ کشور عضو [۴]، بعد از سازمان ملل متحد دومین سازمان فراملیتی است که حول محور یک دین شکل گرفته و صیانت از منافع جهان اسلام اولویت اول آن است. به عبارتی، حدود یک‌سوم از کشورهای جهان عضو این سازمان هستند و می‌توانند در مصوبات سازمان ملل تعیین‌کننده باشند. از سوی دیگر، این سازمان کل کشورهای خاورمیانه را دربر گرفته و یازده عضو از دوازده کشور عضو اوپک عضو سازمان همکاری اسلامی هستند و از این حیث، برای ایران بسیار حائز اهمیت است. این سازمان با کنشگری فعال ایران و بعد از جنگ شش‌روزه اعراب

در مقابل فلسطین و با هدف افزایش وحدت اسلامی تشکیل شد. اساسنامه سازمان همکاری‌های اسلامی سه سال پس از شکل‌گیری اولیه سازمان کنفرانس اسلامی در سال ۱۹۷۲ طی اجلاس وزرای خارجه کشورهای اسلامی در شهر جدّه عربستان به تصویب رسید. در اساسنامه این سازمان اشاره‌ای به موضوع زنان و خانواده نشده است، اما به‌طور کلی بر تعهد به منشور سازمان ملل و حقوق بشر و اصل عدم تبعیض تأکید شده است.

در سال ۱۹۹۰ اعلامیه حقوق بشر از سوی این سازمان تدوین و در اجلاس قاهره به تصویب رسید. ذیل ماده (۶) این اعلامیه آمده است: «زن در کرامت انسانی با مرد برابر است و به همان اندازه که زن وظایفی دارد از حقوقی نیز برخوردار است. زن دارای شخصیت مدنی و ذمه مالی مستقل بوده و حق حفظ نام و نسب خویش را دارد» [۵]. البته این اعلامیه سند الزام‌آوری نیست و صرفاً مواضع سازمان را تبیین می‌کند.

در ادامه و با رویکرد تقویت مبانی حقوق بشر، اصلاح برنامه سازمان در سال ۲۰۰۵ شروع و در سال ۲۰۰۸ منجر به بازنگری اساسنامه و تغییر نام آن از سازمان کنفرانس اسلامی به سازمان همکاری اسلامی شد. در منشور جدید به تعهد سازمان بر پیشبرد اهداف حقوق بشر و آزادی‌های انسان، حکمرانی مطلوب، حکومت قانون، دموکراسی و پاسخ‌گویی و حمایت و پیشبرد حقوق زنان و مشارکت آنان در تمامی عرصه‌های زندگی^۱ مطابق با قوانین و قانونگذاری دولت‌های عضو تأکید شده است [۵].

علاوه بر آن، برنامه عمل راهبردی ده‌ساله بر مبنای سه منبع نظری دین اسلام، عرف و معاهدات بین‌المللی به‌عنوان برنامه‌ای کارآمد و عمل‌گرایانه تدوین شد. در ماده (۶) برنامه ده‌ساله نیز با قید ارزش‌های اسلامی عدالت و برابری به موضوعاتی از قبیل رفع تمامی اشکال تبعیض علیه زنان اشاره شده است. همچنین، تسریع در شکل‌گیری میثاق حقوق زنان در اسلام مورد توجه بوده است که البته در اجرا تحقق نیافت.

۱. ماده (۱۴) منشور: «پیشبرد و حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین از جمله حقوق زنان، کودکان، جوانان، سالمندان و افراد دارای نیازهای ویژه همراه با حفظ ارزش‌های خانواده اسلامی».

برنامه ده‌ساله دوم در اجلاس سیزدهم سران سازمان همکاری در ترکیه (۲۰۱۶) مورد تصویب قرار گرفت. این برنامه دارای ۱۸ حوزه اولویت و ۱۰۷ هدف است که اولویت سیزدهم به موضوع «ارتقای زنان و رفاه خانواده و تأمین اجتماعی» پرداخته است. ذیل این اولویت ۷ هدف مطرح شده که تساوی جنسیتی، توانمندسازی خانواده، تدابیر قانونی مبارزه با خشونت علیه زنان، سیاستگذاری برای پاسخ‌گویی به نیازهای اجتماعی و عاطفی زنان و کودکان، خدمات اجتماعی کارآمد و قابل اطمینان برای خانواده، زنان، کودکان، سالمندان و افراد دارای نیازهای ویژه را شامل می‌شود. ذیل هر کدام از اهداف مذکور نیز به فعالیت‌هایی اشاره شده است.

بر این اساس، در هفتمین اجلاس وزرای اسلامی در مورد «نقش زنان در پیشبرد توسعه برای کشورهای عضو» در جلسه موسوم به توانمندسازی زنان در کشورهای عضو: «چالش‌ها و چشم‌اندازها» در سال ۲۰۱۸ تعداد ۱۷ قطعنامه مهم در خصوص بهبود شرایط حقوقی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی زنان در کشورهای عضو به تصویب رسید که ارتقای چشمگیری را در خصوص حقوق زنان مطرح می‌کرد.^۱

۱. قطعنامه با موضوع «توانمندسازی زنان فلسطینی»، قطعنامه با موضوع «ارتقای علوم، فناوری، مهندسی و آموزش ریاضی به زنان جوان»، قطعنامه با موضوع «جایزه OIC برای دستاوردهای زنان»، قطعنامه با موضوع «توانمندسازی زنان پناهنده و آواره»، قطعنامه با موضوع «ابتکارات و اقدامات ترکیه در ششمین جلسه کنفرانس»، قطعنامه با موضوع «شرایط جایزه OIC برای دستاوردهای زنان»، قطعنامه با موضوع «تهیه و ارائه گزارش‌های اجرای OPAAW»، قطعنامه با موضوع «شورای مشورتی زنان کنفرانس»، قطعنامه با موضوع «نقش زنان در حل اختلافات و صلح اجتماعی»، قطعنامه با موضوع «عمومی‌سازی مفهوم بانک خانواده»، قطعنامه با موضوع «ایجاد بازار دائمی محصولات زنان و توانمندسازی زنان در اردن»، قطعنامه با موضوع «تغییر نام کنفرانس به کنفرانس وزرای OIC در مورد زنان»، قطعنامه با موضوع «توانمندسازی سیاسی و ارتقای رهبری زنان»، قطعنامه با موضوع «توانمندسازی اقتصادی زنان»، قطعنامه با موضوع «توانمندسازی اجتماعی زنان»، قطعنامه با موضوع «حمایت از زنان» و قطعنامه با موضوع «ایجاد کمیته انتخاب OIC برای توانمندسازی زنان».

۳. اقدامات و برنامه‌های سازمان همکاری اسلامی در حوزه زنان و خانواده

۳-۱. کنفرانس‌های وزرای سازمان همکاری اسلامی در خصوص زنان

بر اساس مصوبه اجلاس سازمان همکاری اسلامی در صنعا، سازماندهی اجلاس در سطح وزرا با موضوع بررسی مسائل زنان و نقش آنان در توسعه کشورهای عضو در دستور قرار گرفت. بر این اساس، کنفرانس‌های استانبول - ترکیه (۲۰۰۶)، قاهره - مصر (۲۰۰۸)، تهران - ایران (۲۰۱۰)، جاکارتا - اندونزی (۲۰۱۲)، باکو - آذربایجان (۲۰۱۴) و استانبول ترکیه (۲۰۱۶) برگزار شدند.

اولین کنفرانس وزارتی (ترکیه) با محوریت افزایش اشتغال زنان، رفع فقر میان زنان، مشارکت زنان در تصمیم‌گیری محلی و بین‌المللی و محو اشکال خشونت علیه زنان برگزار شد. در کنفرانس قاهره، برنامه عمل قاهره با موضوع ارتقای زنان ذیل محورهای مختلف آموزش، بهداشت، توانمندسازی اقتصادی، حمایت اجتماعی، امنیت زنان تدوین شد. نکته مهم در بررسی مفاد این برنامه تأکید بر «برابری» در حوزه‌های مختلف بوده که به نوعی محور اساسی اسناد بین‌المللی از جمله سند ۲۰۳۰ است.^۱ البته تلاش شده تعریف ارائه شده از برابری متفاوت باشد. به عبارتی، اصطلاح برابری در معنایی متفاوت از اسناد بین‌المللی به کار گرفته شده است. اما باید به این نکته توجه داشت که اشتراک، مفهوم امکان‌پذیری و فشار حقوقی از سوی مجامع بین‌المللی را فراهم می‌کند.

کنفرانس تهران با محور «زنان، خانواده و اقتصاد» برگزار شد. سازوکار اجرایی برنامه عمل سازمان برای ارتقای زنان در این کنفرانس ذیل ۲۸ اقدام تدوین شد. اعلامیه پایانی این کنفرانس در ۴۲ ماده، موضوعات مختلفی از جمله نفوذ زنان در اصلاح الگوی مصرف در خانواده، نقش زنان در مدیریت مصرف در خانواده، فراهم آوردن فرصت‌های شغلی برای زنان با رویکرد شکوفایی نوآوری آنان مورد توجه قرار گرفت.

۱. سند ۲۰۳۰، هفده هدف توسعه پایدار و ۱۶۹ هدف جانبی دارد که هدف پنجم آن: «دستیابی به تساوی جنسیتی و توانمندسازی همه دختران و زنان است.»

در کنفرانس چهارم نیز بر تقویت مشارکت اقتصادی زنان تأکید شد. نکته مهم در این کنفرانس تأکید بر اهمیت خانواده و مطرح شدن عدالت جنسیتی در کنار تساوی جنسیتی و توانمندسازی زنان برای مشارکت اقتصادی با در نظر گرفتن نقش اصلی آنها در خانواده بود. به عبارتی می‌توان گفت؛ اصلاح رویکرد سازمان و تمایز آن با اسناد بین‌المللی در حوزه زنان در این کنفرانس پررنگ‌تر شده است.

کنفرانس باکو با محوریت نقش زنان در توسعه پایدار برگزار شد. محورها و مصوبات این کنفرانس بسیار به کنفرانس قاهره نزدیک است. در کنفرانس ششم نیز تشکیل یک شورای مشورتی زنان به جهت ارائه توصیه‌های راهبردی به تصویب رسید.

در کنفرانس هفتم نیز که در سال ۲۰۱۸ برگزار شد «نقش زنان در پیشبرد توسعه برای کشورهای عضو» مورد بررسی قرار گرفت و تعداد هفده قطعنامه مهم در خصوص بهبود شرایط حقوقی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی زنان در کشورهای عضو به تصویب رسید که ارتقای چشمگیری را در خصوص حقوق زنان مطرح می‌کرد.

۳-۲. تشکیل سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی

شورای وزرای خارجه سازمان همکاری اسلامی در سال ۲۰۱۰ اساسنامه سازمان توسعه زنان را به تصویب رساند. این سازمان با عضویت پانزده دولت اسلامی، موظف به اجرای قطعنامه‌ها و توصیه‌نامه‌های سازمان همکاری اسلامی و نظارت بر روند ارتقای نقش زنان در کشورهای عضو سازمان است.

۳-۳. کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر سازمان همکاری اسلامی

سازمان توسعه زنان تنها نهاد مرتبط با حوزه زنان و خانواده ذیل سازمان همکاری اسلامی نیست. بلکه موضوعات این حوزه از طریق دیگر نهادهای زیرمجموعه از جمله کمیسیون دائمی حقوق بشر نیز پیگیری می‌شود. این کمیسیون در راهبردهای خود بیان کرده است که هرگونه رفتار نامناسب با زنان و اسلامی دانستن آن، منبعث از تفسیر نادرست از اسلام بوده و بین اسلام و هنجارهای جهانی حقوق بشر تعارضی وجود ندارد.

۴-۳. دبیرخانه سازمان همکاری اسلامی

یکی دیگر از بخش‌های این سازمان که به مسائل حوزه زنان و خانواده می‌پردازد، دبیرخانه است و به‌عنوان سازوکار اجرایی سازمان دوازده دپارتمان ذیل خود تعریف کرده که یک دپارتمان آن به امور فرهنگی، اجتماعی و خانوادگی می‌پردازد.

۴. ملاحظات عضویت و فعالیت در سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی

با استناد به بند «ب» اصل (۲) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبنی بر «استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری و تلاش در پیشبرد آنها» و نیز بر مبنای اهداف و سیاست‌های راهبردی و اجرایی سند سیاست‌های فعالیت‌های بین‌المللی زنان، مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی که بر «گسترش روابط و مناسبات فرهنگی-اجتماعی و سیاسی زنان با زنان سراسر جهان»، «بهره‌برداری مناسب از امکانات مختلف برای توسعه فعالیت‌های بین‌المللی زنان»، «تقویت مشارکت نهاد‌های دولتی و غیردولتی و افزایش حضور آنها در عرصه‌های بین‌المللی» و «تقویت همکاری بین‌المللی زنان ایران و کشورهای دیگر در حمایت از زنان نیازمند و انجمن‌ها، تشکل‌ها و جمعیت‌های اسلامی زنان مسلمان در دنیا» تصریح کرده است، مشارکت فعال در مجامع بین‌المللی از الزامات راهبردی و اجرایی در راستای تبیین، تبلیغ و رویکرد اسلامی در حوزه زنان و خانواده است؛ از سوی دیگر، علاوه بر مفاد مذکور در اسناد و سیاست‌های بالادستی و تأکید مقام معظم رهبری بر فعالیت بین‌المللی در راستای شناساندن الگوی اسلام از زن در عرصه بین‌المللی، ذیل تبصره «۲» بند «ب» ماده (۸۰) قانون برنامه هفتم پیشرفت نیز «انجام اقدامات تبلیغی و روشنگرانه در مورد نقش فعال بانوان در ایران و جوامع اسلامی در راستای مشخص کردن ابعاد گفتمان انقلاب اسلامی و مطالبه‌گری در حوزه زنان و خانواده در عرصه بین‌المللی» به‌عنوان تکلیف وزارت امور خارجه تعیین شده است.

از این رو، ظرفیت‌های ساختاری سازمان مذکور و تعداد کشورهای عضو در این سازمان،

در صورت اتفاق نظر و رسیدن به وحدت نظری و گفتمانی، امکان اثرگذاری بالایی در جامعه جهانی به وجود می‌آورد.

در مقدمه توجیهی این لایحه نیز به «گسترش حضور فعال و هدفمند جمهوری اسلامی ایران در سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی و منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن در جهت تأمین منافع ملی و تحقق هر چه بیشتر هم‌گرایی منطقه‌ای و بین‌المللی در راستای اصول و اهداف راهبردی سیاست خارجه کشور و لزوم توسعه و به کارگیری امکانات و ظرفیت‌های بالقوه در راستای اهداف اقتصادی و اجتماعی کشور و با توجه به اهمیت و لزوم توسعه و ارتقای نقش زنان در کشورها، توانمندسازی و افزایش توسعه سیاسی و رشد اجتماعی و اقتصادی زنان، غلبه بر چالش‌های پیش‌رو و تقویت همکاری بین زنان ایران و کشورهای دیگر در حمایت و دفاع از زنان محروم و نیازمند» اشاره شده است. ارزیابی مفاد و محتوای لایحه واجد مطلوبیت‌هایی برای کشورمان خواهد بود:

۱. در شرایطی که عمده نهادها و سازمان‌های فعال در زمینه حقوق زنان از خاستگاه اندیشه‌ای لیبرالیسم غربی برخاسته‌اند و داعیه واهی جهان‌شمولی دارند؛ تقویت نهادهای موجود در این حوزه که بتواند نگاه دین‌مبین اسلام به جایگاه، حقوق و تکالیف زن مسلمان را به جهانیان در قالب یک الگو نشان دهد، نقش بسیار مهمی در ارائه چهره واقعی و اصیل اسلامی از زنان خواهد داشت. لذا کنش فعالانه در شناخت و حل مسائل حوزه زنان با اتکالی به ظرفیت گفتمان اسلامی و بازبینی در اهداف و برنامه‌های سیاستی و اجرایی مجامع بین‌المللی باید در دستور کار فعالان این حوزه قرار گیرد.

۲. در پی عضویت و مشارکت فعال جمهوری اسلامی ایران در این سازمان، امکان همکاری بیشتر و انتقال تجارب بین زنان ایرانی و زنان سایر جوامع و کشورهای اسلامی در سطوح و عرصه‌های گوناگون تصمیم‌گیری، مدیریتی، اجرایی و قانونگذاری فراهم می‌شود. در این چارچوب، زنان مسلمان ایرانی نه تنها از فرصت ارائه توانمندی‌ها و ظرفیت‌های خود در جهان اسلام و در عرصه بین‌المللی برخوردار می‌شوند، بلکه بدین واسطه می‌توانند نگاه واقعی اسلام به زن و مسائل زنان را به درستی به تصویر بکشند و دسیسه‌های مخدوش‌سازی چهره اسلام را در این حوزه خنثی سازند.

۳. در شرایط موجود جامعه ایران که زنان و موضوعات مرتبط با زنان به کانون مجادله تبدیل شده و دست‌های پیدا و پنهانی آن را به عرصه بین‌المللی کشانده‌اند تا تصویر ناقص حقوق زنان از جمهوری اسلامی ایران را ترسیم کنند، عضویت ایران در «سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی» می‌تواند فرصت خوبی در راستای تبیین مواضع ایران در حوزه زنان و خانواده فراهم کند. گفتنی است؛ این اقدام می‌تواند در مقابل لغو عضویت ایران از کمیسیون مقام زن سازمان ملل متحد که با هدف فشار سیاسی و ارائه چهره نامطلوب از ایران در نظام بین‌الملل صورت گرفت، نیز اثرگذاری مثبتی داشته و جایگاه بین‌المللی ایران را تقویت کند.

۴. عضویت مشروط، از دیگر موارد مثبت در لایحه است که امکان هرگونه مداخله منفی و مغایر با قوانین داخلی و نظام ارزشی مورد تأیید کشور را از سوی مجامع بین‌المللی سلب می‌کند. البته اثر چنین ماده‌واحدی برای اینکه از منظر بین‌المللی محقق شود، مستلزم ارائه آن به امین معاهده-اساسنامه و واکنش طرف‌های عضو دیگر است. این در حالی است که این شرط به گونه‌ای کلی بوده که می‌تواند دامنه تعهدات جمهوری اسلامی ایران در خصوص سازمان توسعه زنان سازمان همکاری اسلامی را متأثر و مبهم کند.

البته هم‌زمان باید به سابقه مواضع، تصمیم‌گیری‌ها و عملکرد سازمان در تعیین راهبرد ورود به آن توجه کرد. همان‌گونه که ذکر شد؛ سازمان همکاری‌های اسلامی حدود ۲۰ سال بعد از تأسیس، اعلامیه حقوق بشر در اسلام را در اجلاس قاهره به تصویب رساند و به تعبیر خود سازمان، اعلامیه مذکور مکمل اعلامیه جهانی حقوق بشر است و ویژگی‌های فرهنگی و مذهبی کشورهای اسلامی را مورد توجه قرار داده و بیان کرده «تمامی حقوق و آزادی‌های مصرح در اعلامیه مشروط به مطابقت با احکام شریعت اسلامی هستند». اما باید به این نکته توجه داشت که تبیین‌ها و تفاسیر مختلف و بعضاً متعارضی از احکام اسلامی در بین جوامع مختلف اسلامی وجود دارد. لذا ضروری است؛ سازمان در حوزه‌های مختلف از جمله در حوزه زنان فعالانه ورود کرده و رویکرد اسلامی در تبیین جایگاه زنان را نهادینه سازد. به بیان دیگر، محور قرار دادن اسناد بین‌المللی به عنوان اهداف سیاستی و اجرایی و تلاش در جهت اضافه کردن رویکرد اسلامی با تأکید بر انطباق با اصول اسلامی قابلیت اصلاح رویکرد کلان

را ندارد؛ چراکه در برخی موارد باید در سطح کلان مواضع و رویکردهای این سازمان اصلاح شود. براساس بررسی‌های صورت گرفته و ارزیابی عملکرد این سازمان در حوزه زنان، سه شاخصه نظام توسعه در جهان امروز در بحث حقوق زنان که شامل «توسعه جنسیتی»، مقابله با «نابرابری جنسیتی» و مقابله با «شکاف جنسیتی» است، محورهای اصلی تبیین‌کننده همسویی و ارتقای حقوق زنان در کشورها و اعضای سازمان همکاری اسلامی است [۲].

نکته دیگر اینکه حرکت دولت‌های اسلامی در سازمان ملل از یک سو در قالب سازمان همکاری‌های اسلامی و از سوی دیگر بعضاً نوعی دوگانگی در نوع نگرش به هنجارها و نحوه نهادینه‌سازی و اجرای آنها و گاه با هماهنگی و انسجام رویکرد در هر دو سازمان همراه بوده است. به گونه‌ای که اگر عملکرد دولت‌های اسلامی در قبال اسناد مصوب نظام ملل متحد در زمینه حقوق زن، از جمله پیمان نامه رفع تمامی اشکال تبعیض علیه زنان و موضع‌گیری آنها در قبال سازوکارهای متعدد درون نظام ملل متحد مانند کمیسیون مقام زن، نهاد زنان ملل متحد، کمیته نظارتی سید، گزارشگران موضوعی شورای حقوق بشر در ارتباط با حقوق زنان ارزیابی شود و با نوع هنجارسازی دولت‌های اسلامی در حوزه زنان مقایسه شود به روشنی می‌توان دریافت که کشورهای اسلامی نتوانسته‌اند صرفاً رویکردی مبتنی بر اندیشه اسلامی را در این موضوع بر مبنای حرکت خود قرار دهند، بلکه تلاش کرده‌اند تا در سازمان ملل تعامل ممکن با نظام بین‌المللی حقوق بشر را برقرار سازند و خود را متعهد به همراهی با جامعه بین‌الملل نشان دهند [۵].

علاوه بر آن هدف اصلی سازمان مذکور، ذیل ماده (۵) اساسنامه این سازمان، «توسعه زنان» بیان شده و در بندهای مختلف نیز از این عبارت استفاده شده است. ابهام در عبارت مذکور به رغم توضیحاتی که در بندهای مختلف ارائه شده، فرصت تفسیر به رأی و اطلاق تعابیر متفاوتی از توسعه زنان در جوامع را ایجاد خواهد کرد. البته با توجه به شرط «عدم لازم‌الریعیه بودن تصمیمات سازمان در صورت مغایرت با قوانین داخلی» امکان مداخله در امور داخلی کشور وجود نخواهد داشت. اما عدم کنشگری فعال در این سازمان و تفسیر نادرست توسعه یافتگی زنان و اتخاذ تصمیمات نادرست از سوی این سازمان، فرصت نهادی موجود را به تهدید و افزایش فشارهای

بین‌المللی بر ایران تبدیل خواهد کرد. لذا پیش‌نیاز تبدیل شدن ظرفیت نهادی موجود به فرصت تبلیغی و ترویجی برای جمهوری اسلامی ایران در گرو کنشگری فعال خواهد بود.

نکته اساسی دیگر آن است که به گواهی ماده (۳) اساسنامه، فقط خود سازمان به اتخاذ تصمیم نمی‌پردازد؛ بلکه موظف به اجرای قطعنامه‌ها و توصیه‌نامه‌های سازمان همکاری اسلامی در حوزه‌های کاری خود است. به عبارت دیگر، آنچه در متن ماده واحد عنوان شده است؛ نه صرفاً ناظر به تصمیمات سازمان توسعه زنان، بلکه می‌تواند تا حدی ناظر بر تصمیمات سازمان همکاری اسلامی باشد. با این ملاحظه پیشنهاد می‌شود پس از عبارت «این سازمان»، عبارت «و سازمان همکاری اسلامی در حوزه کاری این سازمان» اضافه شود.

به نظر می‌رسد، ماده (۱۲) اساسنامه نیز به صورت صحیحی ترجمه نشده است. در بند «۱» این ماده کلمه «اتخاذ» معادل «Adopted» در نظر گرفته شده که پیشنهاد می‌شود از واژه «تصویب» یا «قبول» استفاده شود. در بند «۲» هم تعبیر «دبیر خانه» به کار رفته و هم تعبیر «دبیر کل» قید شده است. در حالی که در متن انگلیسی صرفاً از تعبیر «General Secretariat» استفاده شده است.

ماده (۱۳) اساسنامه به مسئله «اصلاح اساسنامه» اشاره می‌کند و از این رو، لازم است تبصره‌ای برای رعایت اصول (۷۷) و (۱۲۵) قانون اساسی در خصوص لزوم طی مراحل قانونی داخلی برای لازم‌الاجرا شدن اصلاحات، ذیل ماده واحد اضافه شود.

۵. جمع‌بندی

با توجه به اینکه عضویت در مجامع بین‌المللی یکی از الزامات و ظرفیت‌های خوب در راستای تغییر هندسه جهانی است و با توجه به ظرفیت نهادی موجود، الزام به تقویت آن و اصلاح رویکردهای گفتمانی باهدف نهادینه‌سازی مبانی اسلامی و با نظر به ملاحظات کلی و جزئی ذیل، لایحه مذکور تأمین‌کننده منافع کشور و جهان اسلام بوده و مورد تأیید است:

- کنشگری فعال جمهوری اسلامی ایران در راستای اصلاح رویکردهای کلان به حوزه زن در میان کشورهای اسلامی و ارائه الگوی مطلوب از زن در عرصه‌های مختلف اجتماعی، خانوادگی و فردی و باهدف جلوگیری از فشارهای احتمالی مجامع بین‌المللی در آینده،
- رفع ابهام از اصطلاح «توسعه زنان» در اساسنامه سازمان و تبیین این مفهوم،

- اصلاح ماده‌واحد به گونه‌ای که پس از عبارت «این سازمان»، عبارت «**و سازمان همکاری اسلامی در حوزه کاری این سازمان**» اضافه شود. چراکه به استناد ماده (۳) اساسنامه، نه تنها خود سازمان توسعه زنان به اتخاذ تصمیم می‌پردازد؛ بلکه موظف به اجرای قطعنامه‌ها و توصیه‌نامه‌های سازمان همکاری اسلامی در حوزه‌های کاری خود است.

- اصلاح ماده (۱۲) اساسنامه مذکور به گونه‌ای که در بند «۱» از واژه «تصویب» یا «قبول» به‌عنوان معادل فارسی «Adopted» استفاده شده و در بند «۲» نیز در معادل سازی واژه «General Secretariat» از یک اصطلاح استفاده شود.

- با توجه به اینکه به استناد اصول (۷۷) و (۱۲۵) قانون اساسی، کلیه عهدنامه، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد، اصلاحیه آن نیز باید این فرایند داخلی (تصویب مجلس شورای اسلامی) را طی کند. لذا، لازم است تبصره‌ای در خصوص لزوم طی مراحل قانونی داخلی برای لازم‌الاجرا شدن اصلاحات، ذیل ماده‌واحد اضافه شود.

منابع و مأخذ

- [۱] توحیدی، احمدرضا، «تحول حقوق زنان و خانواده در اسناد بین‌المللی، منطقه‌ای و حقوق ملی»، مطالعات راهبردی زنان، ۱۳۹۱.
- [۲] ب. مجید، «تحول حقوق زنان در جهان اسلام در دو دهه اخیر با توجه به شاخص‌های توسعه با تأکید بر رویکرد سازمان همکاری اسلامی»، دوفصلنامه علمی جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، ۱۴۰۰.
- [۳] ک. سینا، «ابعاد پنهان و محورهای سند ۲۰۳۰. بررسی سند دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار»، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۹.
- [۴] ب. سیدهادی، «منطق تشکیل سازمان کنفرانس اسلامی»، سیاست خارجی، ۱۳۷۶.
- [۵] ص. ن. محیا، «رویکرد سازمان همکاری اسلامی در زمینه ارتقای حقوق زن»، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۱۳۹۸.

گزیده سیاستی

حضور فعال در سازمان زنان سازمان توسعه همکاری اسلامی به ارائه تصویری روشن از پیشرفت زنان در ایران در عرصه‌های مختلف و گفتمان‌سازی در این‌خصوص و تبیین آسیب‌های نظام فکری غرب بر زنان کمک می‌کند؛ لذا کلیات لایحه مورد تایید است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۷۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir